

Amsterdam, 2005
In opdracht van
Dienst Economische Zaken (DEZ) van Curaçao

Turistika: modelscenario's 2005-2012

Tussentijds verslag behorende bij de workshop 6 oktober 2005

Dr. Peter Berkhout (SEO)
Drs. Ernest Berkhout (SEO)
Ing. Luelo Girigorie Msc. CPC (DEZ)
Chiquita Kotzebue (DEZ)

Dienst Economische Zaken

“De wetenschap dat het goed is”

SEO Economisch Onderzoek doet onafhankelijk toegepast economisch onderzoek in opdracht van overheid en bedrijfsleven. Ons onderzoek helpt onze opdrachtgevers bij het nemen van beslissingen. SEO Economisch Onderzoek is gelieerd aan de Universiteit van Amsterdam. Dat geeft ons zicht op de nieuwste wetenschappelijke methoden. We hebben geen winstoogmerk en investeren continu in het intellectueel kapitaal van de medewerkers via promotietrajecten, het uitbrengen van wetenschappelijke publicaties, kennisnetwerken en congresbezoek.

SEO-rapport nr. 841

Inhoudsopgave

1	Inleiding	1
2	Doelstelling van het project Turistika	3
3	Stand van zaken oktober 2005	5
3.1	Uitbreiding met nieuwe gegevens en wijziging modelstructuur.....	5
3.2	Analyse van de instroom	6
4	Toekomstprojecties 2005-2012	9
4.1	De basisprojectie	9
4.2	Een optimistisch scenario	13
4.3	Een pessimistisch scenario.....	17
4.4	Het masterplan.....	20
5	Vervolg van dit project	25
5.1	Actualisatie en uitbreiding aanbodzijde	25
5.2	Interactie tussen vraag- en aanbodzijde	25
5.3	Input-output analyse voor realistische multiplier.....	26
5.4	Toeristische exportprijsindex	26
	Bijlage A – Imputatie leeftijdsklasse 2003	27
	Bijlage B - Modelsimulaties.....	29

1 Inleiding

Aan SEO Economisch Onderzoek is door de Dienst Economische Zaken (DEZ) van Curaçao opdracht verleend tot het verder ontwikkelen van het eerder opgeleverde model 'Turistika-1', dat de economische effecten van toerisme op de Curaçaose economie berekent. Het doel van dit onderzoek is de verdere vervolmaking van het instrument, waardoor de overheid van het Eilandgebied Curaçao nauwkeuriger in staat is de effecten van toerisme op het eilandeseconomie te analyseren. Ook dient de projectiehorizon vergroot te worden naar 2012. Voor de structuur van zowel de vraagzijde als de aanbodzijde wordt in principe het reeds bestaande model als uitgangspunt gehanteerd. De betrouwbaarheid wordt nog verder vergroot door het invoegen van nieuwe informatie van recentere jaren, stroomlijning van de interne structuur van het model en uitbreiding van het aantal referentiegroepen.

De manier waarop dit nieuwe model tot stand komt is de voortzetting van een geslaagd experiment. In het verleden werd de ontwikkeling van modellen in zijn geheel uitbesteed aan SEO Economisch Onderzoek. Een nadeel van die aanpak was, zo is gebleken, dat het de medewerkers van DEZ en andere betrokkenen behoorlijke inspanning kostte om het instrument te kunnen gebruiken. In het huidige project is gekozen voor voortzetting van de bilaterale aanpak die bij de constructie van Turistika-1 succesvol is gebleken; het nieuwe model wordt een volwaardige coproductie van DEZ en SEO Economisch Onderzoek. Het updaten en uitbreiden van de modelstructuur en de econometrische schattingen van gedragsrelaties m.b.v. expenditure surveys behoort daarbij tot de taken van de SEO Economisch Onderzoek (in nauwe samenwerking met DEZ). SEO herprogrammeert op basis van de uitkomsten van deze econometrische analyses het model in Excel. Binnen DEZ is thans ook ruime ervaring en kennis aanwezig over programmeren in Excel. Zij zijn in staat het model volledig te doorgronden, en om zelfstandig scenario's te kunnen draaien. Kennis over de belangrijkste input van realistische scenario's komt ook grotendeels van DEZ, samen met SEO Economisch Onderzoek zullen zij halverwege het project een workshop geven waarin enkele mogelijke scenario-uitkomsten worden gepresenteerd. Met andere woorden: SEO Economisch Onderzoek reikt de bouwstenen aan en zorgt voor een verantwoorde bouwtekening, DEZ maakt daar een praktisch en gemakkelijk hanteerbaar instrument van.

2 Doelstelling van het project Turistika

De toeristische sector is één van de belangrijkste sectoren van de Curaçaose economie. De factoren die hieraan aan de grondslag liggen zijn onder andere: het arbeidsintensieve karakter van deze sector, de mogelijkheid om relatief laaggeschoold personeel aan een baan te helpen, de in de afgelopen jaren gepleegde investeringen binnen de sector en als meest belangrijke factor het deviezensgenererende potentieel van toerisme. In de afgelopen jaren is het belang van de toeristische sector verder gegroeid vanwege de dalende inkomsten (lees deviezen) van andere exportgerichte sectoren zoals internationale financiële dienstverlening, onder andere door het uitblijven van verdragen met andere landen, en door de trage groei van de logistieke sector.

Een negatieve ontwikkeling in de afgelopen jaren is dat de omvang van de toeristenstroom naar andere Caribische eilanden in de afgelopen twintig jaar met meer dan 300 % (van 6 miljoen tot ruim 20 miljoen) is toegenomen; het marktaandeel van Curaçao is echter gedaald van 2.5% naar 1%. Dit impliceert dat de groeipotentie van deze sector enorm is, hetgeen een positief licht werpt op de toekomstmogelijkheden van de toeristische sector voor Curaçao. Om maximale groei te bewerkstelligen is het van eminent belang dat het eiland over een instrument beschikt waarmee beleidsvoornemens op een consistente manier gekwantificeerd kunnen worden. Hierdoor kan de discussie gerationaliseerd worden en wordt de mogelijkheid gecreëerd om verschillende scenario's tegen elkaar af te zetten.

Sinds 1995 beschikt de Dienst Economische Zaken over een instrument waarmee de verschillende beleidsvoornemens van de overheid geanalyseerd kunnen worden. In het jaar 2000 werd dit instrument herzien en tevens voorzien van nieuwe data. Bij het bouwen van de nieuwste versie van het model 'Turistika' werd vooral meer aandacht besteed aan de gebruiksvriendelijke aspecten van het model.

Het voornaamste doel dat de dienst voor ogen had was om over een instrument te beschikken met een transparante en gestroomlijnde structuur, waarmee op eenvoudige wijze de micro-economische impact van de toeristische sector in beeld gebracht kan worden. Dit laatste o.a. in termen van arbeidsplaatsen, inkomsten voor de overheid en voor andere sectoren van de plaatselijke economie. Daarnaast dienen aan de aanbodzijde van de economie eventuele capaciteitsproblemen gesignaleerd te worden.

Om de reeds genoemde doelstelling te realiseren waardoor de dienst in staat is het model in te zetten voor de verschillende beleidsvoornemens van het College zijn de onderstaande subdoelen geformuleerd.

1. Het model dient aan de hand van de instroomaantallen van toeristen uit verschillende gebieden de bestedingen te kwantificeren op bedrijfstakniveau.
2. Het model dient via de vraagzijde de verandering van de werkgelegenheid, de inkomsten voor de overheid en voor andere sectoren te bepalen die het gevolg zijn van een mogelijke verandering van de toeristenaantallen.
3. Het model dient over een aanbodzijde te beschikken waar mogelijke capaciteitsproblemen geadresseerd worden. Dit om te voorkomen dat het eiland onrealistische groeipercentages projecteert.

Een model is een dynamisch instrument dat op regelmatige basis aangepast moet worden aan veranderingen van de sector. In dat kader is in dit jaar samenwerking met SEO Economisch Onderzoek aangegaan voor een vervolgtraject voor het aanpassen en uitbreiden van het model 'Turistika'. Het doel van dit project is om te komen tot een verfijnd instrument door middel van de volgende stappen :

1. Nadere analyse van de toestroom van toeristen, bijvoorbeeld aan de hand van koppeling met tijdreeksen van economische grootheden. Inpassing in het model van een gebruiksvriendelijke manier om instroomscenario's te kunnen doorrekenen.
2. Vergroten van de betrouwbaarheid van het model door de inpassing van twee extra jaargangen met survey-gegevens, alsmede een extra jaargang met data betreffende het cruistoerisme.
3. Structuurwijziging doorvoeren met als doel het verhogen van de betrouwbaarheid door stroomlijning en uitbreiding van de technische kant van het model, indien de uitbreiding in de voorgaande stap daar mogelijkheden voor biedt.
4. Uitbreiding van de projectiehorizon naar het jaar 2012.
5. Inbouwen van een betere weerspiegeling van de investeringen binnen de sector.
6. Interactie inbouwen tussen de vraag- en de aanbodzijde van het model, om zodoende capaciteitsrestricties dynamisch te kunnen modeleren.
7. De toeristische impact op de resterende sectoren in kaart brengen door middel van een geactualiseerde input-output tabel.
8. Berekening van een toeristische exportprijsindex voor Curaçao

Thans beschikt het eilandgebied Curaçao over een instrument waarin nieuwe gebruiksvriendelijke aspecten ingebouwd zijn, met name voor wat betreft de invoer van scenario's. Tevens is het model compacter en betrouwbaarder dan de voorgaande versie, en is de betrouwbaarheid flink opgeschroefd door de inpassing van extra gegevens uit de Expenditure Surveys van 1999 en 2003, naast de gegevens van 1996 waarmee in de afgelopen jaren reeds op een regelmatige basis scenario's doorgerekend werden. Na de workshop op Curaçao in oktober 2005 zal de tweede helft van het project worden ingepland.

3 Stand van zaken oktober 2005

Inmiddels is het project ongeveer halverwege en zijn er al een aantal werkzaamheden uitgevoerd, zodat we in staat zijn om nieuwe scenario's door te rekenen en de uitkomsten daarvan te presenteren. Dat laatste zal in hoofdstuk 4 gebeuren, in hoofdstuk 3 geven we kort een leesbare, niet-technische beschrijving van de onderzoeksstappen die inmiddels voltooid zijn. Eventuele technische informatie zullen we niet hier presenteren maar apart opnemen in de bijlagen.

3.1 Uitbreiding met nieuwe gegevens en wijziging modelstructuur

Als eerste stap heeft SEO Economisch Onderzoek samen met de medewerkers van DEZ Curaçao een werkstage georganiseerd in het voorjaar van 2005. Aldaar is de bestaande inputdatabase van Turistika-1 uitgebreid met nieuwe informatie uit de Expenditure Surveys van de Curaçao Tourist Board over de jaren 1999 en 2003. Tijdens deze stap bleken enkele kleine wijzigingen in de vragenlijsten opgelost te moeten worden. Belangrijkste verschillen was het ontbreken van de vragen 'Heeft u tijdens uw trip ook andere landen bezocht' en 'Wat is uw leeftijd' in de survey van 2003.¹ De eerste vraag is niet echt van groot belang voor de betrouwbaarheid en bruikbaarheid van het model en is daarom verwijderd uit de originele modelstructuur. Leeftijd daarentegen is een zéér belangrijke voorspeller van wat voor een soort toerist naar het eiland komt, hoe lang die gaat blijven en hoeveel die gaat uitgeven. Deze variabele speelt dan ook een centrale rol in het model en is onmisbaar. Na bestudering van de rest van de survey zijn we er gelukkig toch in geslaagd om deze variabele te construeren op basis van andere informatie. In de surveys van 1996 en 1999 is de vraag opgenomen 'Hoe is uw woonsituatie thuis?' alsmede de leeftijdsklasse. De samenhang van deze twee variabelen blijkt vrij groot, waardoor het mogelijk bleek om voor het jaar 2003 de leeftijdsklasse te voorspellen op basis van de thuissituatie. Een gedetailleerde beschrijving van deze techniek is te vinden in Bijlage A.

Verder viel op dat er in 1999 veel minder mensen ondervraagd zijn dan in de andere twee jaren, en dat er in 2003 bijna geen kooptoeristen uit Venezuela meer aanwezig waren. Dit leidt er toe dat er geen aparte analyse mogelijk is voor de drie jaren apart, maar dat we hebben gekozen om de drie jaargangen in de analyse samen te nemen. Dat heeft bovendien nog als belangrijk extra voordeel dat het mogelijk wordt om meer onderscheid te maken naar specifieke groepen (bijvoorbeeld kooptoeristen uit de Cariben) en derhalve het model robuuster en meer to-the-point te maken.

Om dit extra onderscheid te maken hebben we allereerst de modelvergelijkingen aangepast. Op basis van de vergelijkbaar gemaakte gegevens uit de surveys van 1996, 1999 en 2003 én de uitbreiding met extra referentiecategorieën hebben we het econometrische gedeelte van het model opnieuw gecalibreerd zodat er nieuwe coëfficiënten ontstaan voor de gedragsrelaties. De structuurwijzigingen zijn ook doorgevoerd in

¹ De vraag 'Hoe vaak was je eerder in Curaçao?' is in 2003 nog wel aanwezig, maar zowel de antwoordcategorieën als de exacte vraagstelling zijn gewijzigd. Dit zou in theorie weliswaar tot een kleine inconsistentie met eerdere jaren kunnen leiden, maar de uiteindelijke gevolgen voor de modelschattingen bleken zeer beperkt.

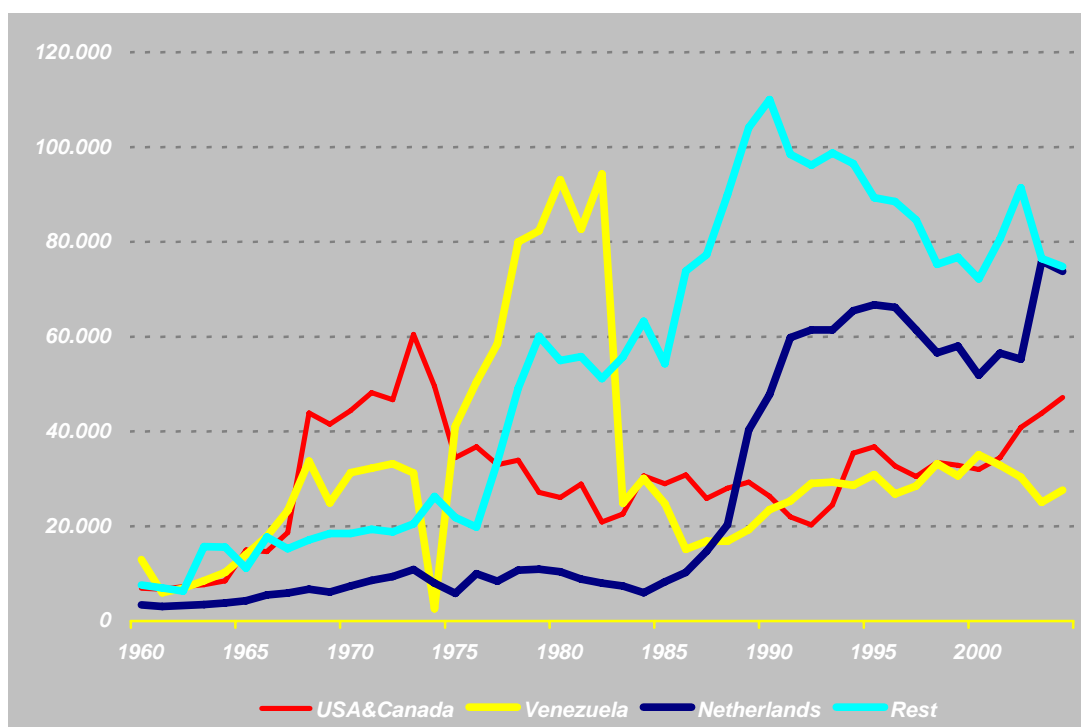
alle Excelsheets. Tevens is de Excelversie uitgebreid om scenario's door te kunnen trekken tot en met het jaar 2012. Vervolgens is nog eens een extra grondige foutcontrole uitgevoerd, zodat ook voor de nieuwe uitgebreidere versie van Turistika de betrouwbaarheid gegarandeerd kan worden.

3.2 Analyse van de instroom

Een onderdeel van het project is een uitgebreidere analyse van de instroom. In de vorige versie van Turistika is geen speciale aandacht besteed aan veranderingen in de instroom van toeristen; die werd simpelweg constant verondersteld. In deze versie hebben we onderzocht in hoeverre het mogelijk is om die instroom te voorspellen, in eerste instantie met behulp kenmerken van de economie van de belangrijkste landen VS, Nederland en Venezuela.

De beschikbare gegevens van het CTB over de instroom van toeristen uit deze drie gebieden sinds 1960 dienden hiervoor gekoppeld te worden aan andere databronnen, over dezelfde periode en onderling vergelijkbaar (dus liefst gegevens van één en dezelfde instantie). Dit was niet erg eenvoudig, omdat de meeste betrouwbare en vergelijkbare internationale gegevens over langere periode verzameld worden door de OECD, en daartoe behoort niet Venezuela. Uiteindelijk hebben we toch vergelijkbare data voor de drie landen kunnen vinden in de World Bank Indicators, een dataset die jaarlijks uitgegeven wordt door de Wereldbank. In onderstaande figuur zijn de toeristenstromen van de geanalyseerde landen weergegeven zoals geregistreerd door het CTB.

Figuur 3.1 Instroom toeristen in Curaçao, naar de drie belangrijkste gebieden

Bron: CTB (2005).

Verschillende analysemethoden hebben we toegepast om de relatie te onderzoeken tussen enerzijds de instroom van toeristen van 1960-2004 en anderzijds drie belangrijke indicatoren voor de economische ontwikkeling en de toeristenstroom van een land in dezelfde periode:

- de groei van het Bruto Binnenlands Product
- de ontwikkeling van de wisselkoers ten opzichte van de Antilliaanse gulden
- de omvang van de bevolking

Helaas blijkt er geen eenduidige relatie te bestaan, niet voor de drie landen samen en ook niet voor de landen apart. Het ene moment lijkt er voor het ene land sprake van een positief verband tussen de wisselkoers en de toeristenstroom naar Curaçao terwijl dat voor een ander land precies omgekeerd lijkt, en de volgende periode lijken deze verbanden precies omgekeerd. Venezuela is helemaal een part geval, met diverse vrij drastische uitschieters naar boven en naar beneden. Als er al eenduidige effecten gevonden worden zijn ze statistisch niet significant. Het lijkt ons onwaarschijnlijk dat dit een probleem zou zijn in de betrouwbaarheid van de gebruikte data, gezien de waargenomen consistentie hierin. De conclusie van de analyse moet dan ook luiden dat er blijkbaar een hele hoop andere factoren zijn die de toeristenstroom van een bepaald land naar Curaçao bepalen, en dat dit dus niet alleen maar afhangt van de economische situatie en de omvang van het land.

Een (niet wetenschappelijk) voorbeeld is wellicht de enorme toename van de toeristenstroom uit Nederland in het jaar 2003. Het aantal toeristen steeg in dat ene jaar van 55 duizend naar 76 duizend, met 38% dus. Dit kan nooit alleen verklaard worden door de stijging van de koers van de euro, terwijl de economische groei in dat jaar en de jaren daarvoor juist heel ongunstig was. Belangrijkere factoren zijn waarschijnlijk de ontwikkelingen in de luchtvaart en in concurrerende vakantiegebieden. Er zijn in 2003 veel meer vliegtuigstoelen gekomen op de route Amsterdam-Curaçao, en ook nog eens tegen een veel lagere prijs. Daarnaast is het toerisme naar een andere Nederlandse voormalige kolonie, Indonesië, voor het grootste deel weggevallen na de aanslagen in Bali eind 2002. Bali is net als Curaçao een bestemming met voor Nederlanders een historische link, met een tropisch klimaat waarvoor men bereid is meer dan enkele uren te vliegen. Het is goed mogelijk dat de stroom toeristen die nu niet meer naar Bali kan gekozen heeft voor een vergelijkbare bestemming, nml. Curaçao.

Dit soort factoren vallen onmogelijk te modelleren, en blijken dus veel belangrijker dan de algemene economische ontwikkeling van een land. Dit concluderende, hebben we een andere methode ontwikkeld om een onderbouwde schatting te kunnen geven van de instroom van toeristen in de nabije toekomst, als onderbouwing voor de later te ontwikkelen scenario's.

In de patronen van de toeristenstromen van de Verenigde Staten, Nederland, Venezuela en de restcategorie zijn verschillende periodes te onderscheiden. Sommige kenmerken zich door uitgebreide groei, andere juist door een daling van het toerisme naar Curaçao, en ook zijn er periodes van gematigde groei of krimp. Van al dit soort consistente periodes hebben we het gemiddelde bepaald, en deze samen met de meest recente ontwikkelingen gebruikt als indicatoren voor de reëel te verwachten instroomontwikkeling in pessimistische, optimistische en basisscenario's.

4 Toekomstprojecties 2005-2012

In dit hoofdstuk beschrijven we vier middellange termijn scenario's van de ontwikkeling van het toerisme op Curaçao. De scenario's hebben betrekking op de periode 2005-2012. Het eerste scenario noemen we de '*basisprojectie*'. Dit scenario is zo realistisch mogelijk gekozen. Het is noch optimistisch, noch pessimistisch en het vergt geen extreme prestaties van de huidige markten en actoren van de Curaçaose economie. In dit scenario worden geen noemenswaardige knelpunten verwacht aan de aanbodzijde: de toenemende vraag (instroom) kan zonder problemen (zoals capaciteitstekorten, prijsstijgingen, personeelstekorten e.d.) worden gerealiseerd. De basisprojectie is het referentiepunt waaraan de andere scenario's worden getoetst. Het tweede en derde scenario zijn respectievelijk een *optimistisch* en een *pessimistisch* scenario. Deze scenario's zijn beide onwaarschijnlijk om allerlei redenen, maar in principe niet onmogelijk. Zij geven de bandbreedte aan waarbinnen wij de toekomst van het toerisme op Curaçao in de komende jaren moeten zoeken. Het vierde scenario wordt aangereikt door het rapport "*Curaçao tourism development plan 2005-2009*", dat wij voor de vergelijkbaarheid hebben doorgetrokken tot 2012. Dit scenario wordt in het vervolg aangeduid als het '*masterplan*'.

Alle vier scenario's zijn met het model Turistika doorgerekend. We kijken daarbij naar drie grootheden: de totale instroom van toeristen; hun bestedingen en de werkgelegenheid die zij genereren. De vier scenario's worden in afzonderlijke paragrafen behandeld. Resultaten van de vier modelsimulaties verbijzonderd naar bedrijfssector zijn te vinden in Bijlage B.

4.1 De basisprojectie

In deze paragraaf zal aandacht besteed worden aan het baselinescenario dat als basis fungeert en waartegenover alle andere scenario's zullen worden afgezet. Bij dit scenario is getracht aan de hand van conservatieve aannames en uitgangspunten om over de periode van 7 jaar (2005-2012) een indicatie te geven van mogelijke ontwikkelingen van het toerisme op Curaçao. Dit scenario schetst een zo realistisch mogelijk beeld, maar het dient met name als referentiepunt voor andere scenario's. Met andere woorden: het scenario moet niet zozeer als een voorspelling voor de toekomst worden opgevat, maar als leidraad voor toekomstanalyses.

In het hiernavolgende zal de basisprojectie worden doorgerekend en besproken. De uitgangspunten en het resultaat van dit scenario zullen vervolgens de revue passeren. Daarnaast zal waar nodig een kritische kanttekening worden geplaatst.

Aannames/uitgangspunten

Om het basisscenario te kunnen doorrekenen dient een aantal aannames te worden gemaakt. Het is belangrijk deze aannames in gedachte te houden bij het doornemen van de resultaten, daar de resultaten geïnterpreteerd dienen te worden binnen het kader van gedane aannames. Bij de berekeningen is uitgegaan van de volgende veronderstellingen:

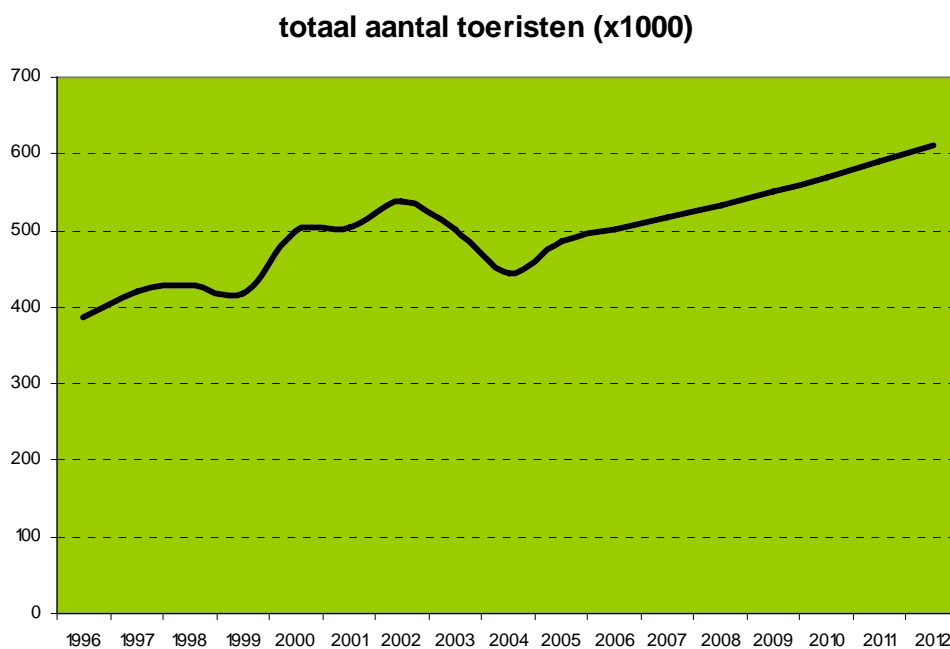
- De arbeidsproductiviteit van de werknemers binnen de sector zal op jaarbasis met 1 % toenemen. Uit historische gegevens van het CBS bleek dat de arbeidsproductiviteit tussen de jaren 1996 en met 2002 gemiddeld met om en nabij 2% per jaar groeide. Voorzichtigheidshalve hanteren we voor de basisprojectie 1 %;
- De consumptieprijsindex op het eiland zal, evenals in de achterliggende periode 1996-2004, op jaarbasis met gemiddeld 2% toenemen. De gedachte hierachter is dat de olieprijs wereldwijd niet verder zullen stijgen en dat het eiland bij de onderhandelingen met Venezuela een lagere energieprijs zal bedingen;
- Dat tussen Curaçao en de Verenigde Staten minstens één nieuwe luchtvaartmaatschappij een luchtverbinding zal onderhouden waardoor de ticketprijzen naar een competitief niveau zullen dalen en dat er voldoende stoelcapaciteit beschikbaar is. Daarnaast zal door het toeristenbureau voldoende marketing inspanning worden verricht om het marktaandeel van Noord Amerikaanse toeristen te vergroten.
- Dat minstens twee luchtvaartmaatschappijen de route tussen Schiphol en Hato onderhouden. De veronderstelling is dat de ticketprijzen als ook de capaciteit op een dusdanig niveau komen te liggen dat hierdoor een groei van 5% gerealiseerd wordt. De marketinginspanning van het CTB wordt minstens op het huidige niveau gehandhaafd;
- Dat de Curaçaose luchtvaartmaatschappij opgericht wordt en dat “Bonaire Excel” haar vluchtfrequentie tussen de eilanden verhoogt. Het visumbeleid zal niet uitgebreid worden met andere eilanden in de regio. De nationale luchtvaartmaatschappij zal ook regionale routes onderhouden;
- De op te richten locale luchtvaartmaatschappij zal tevens een verbinding tussen Venezuela en Curaçao onderhouden waardoor de prijzen wederom op een redelijk niveau komen te liggen;
- Met betrekking tot de resterende Zuid Amerikaanse landen zullen geen rechtstreekse verbindingen tot stand komen en tevens zal het huidige visumbeleid van kracht blijven, hetgeen tot een lichte krimp zal leiden;
- Cruisepassagiers zullen in 2005 met 15 % toenemen daarna zal voorzichtigheidshalve een jaarlijkse groei van 2% gehandhaafd worden.

Figuren 4.1 tot en met 4.3 geven de modeluitkomsten weer van instroom, bestedingen en werkgelegenheid in de basisprojectie. Tabel 4.1 toont de cijfermatige vertaling van de basisprojectie.

Tabel 4.1 De basisprojectie in cijfers

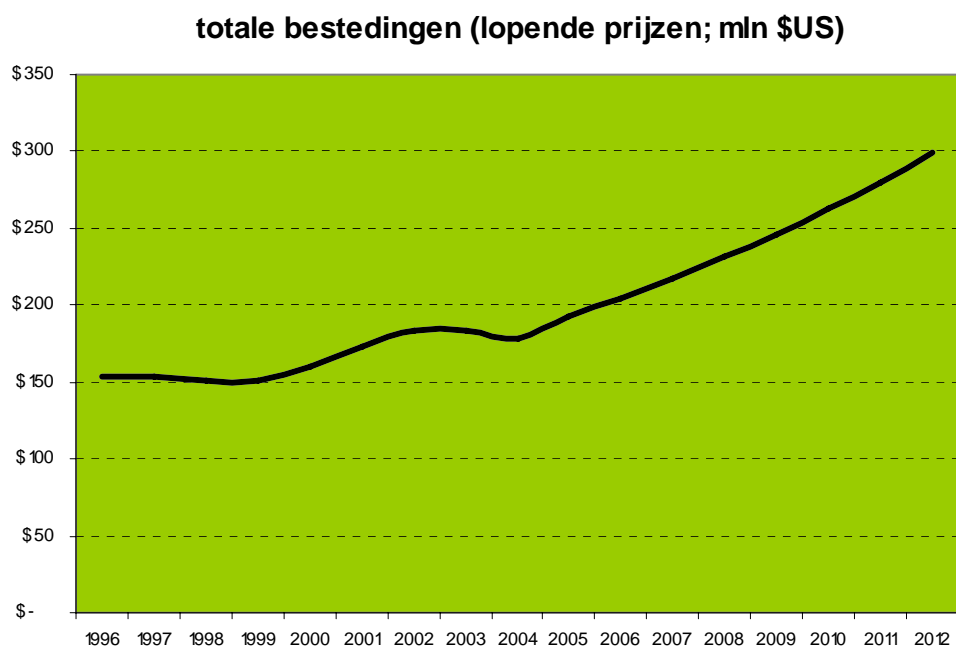
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
inflatie (mutatie per jaar; %)	2,6%	2,1%	2%	2%	2%	2%	2%	2%
arbeidsproductiviteit (mutatie per jaar; %)	1,0%	1,0%	1,0%	1,0%	1,0%	1,0%	1,0%	1,0%
<i>Instream STAYOVER</i>								
VS & Canada	8%	8%	8%	8%	8%	8%	8%	8%
Nederland	5%	5%	5%	5%	5%	5%	5%	5%
Rest Europa	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%
Antillen	2%	2%	2%	2%	2%	2%	2%	2%
Rest Caribisch gebied	1%	1%	1%	1%	1%	1%	1%	1%
Venezuela	7%	7%	7%	7%	7%	7%	7%	7%
Rest Zuid-Amerika	-2%	-2%	-2%	-2%	-2%	-2%	-2%	-2%
Rest wereld	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%
<i>Instream CRUISE</i>								
VS	15%	2%	2%	2%	2%	2%	2%	2%
Overig	15%	2%	2%	2%	2%	2%	2%	2%

Bron: DEZ/Turistikamodel (2005)

Figuur 4.1 Basisprojectie: totaal aantal toeristen (stayover & cruise) 1996-2012

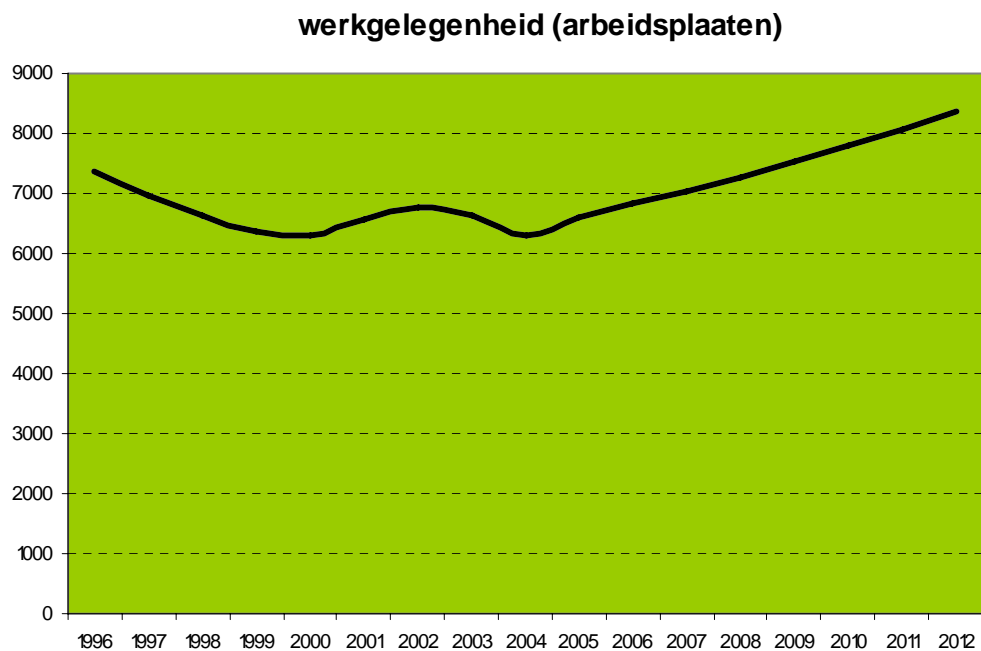
Bron: DEZ/Turistikamodel (2005)

Figuur 4.2 *Basisprojectie: toeristenbestedingen 1996-2012 (lopende prijzen; mln \$US)*

Bron: DEZ/Turistikamodel (2005)

Figuur 4.3 *Basisprojectie: werkgelegenheid in de toeristische sector 1996-2012*

Bron: DEZ/Turistikamodel (2005)

De toename van de verblijfstoeristen met gemiddeld 4,3% op jaarbasis en een groei van cruisepassagiers van 2% op jaarbasis zullen leiden tot ruim 600 duizend bezoekers in het jaar 2012 (zie Figuur 4.1). Dit

brengt een toename van omzet in de toeristische sector met zich mee van ruim US\$ 100 miljoen over een periode van 7 jaar (zie Figuur 4.2). De gevolgen voor de werkgelegenheid worden weergegeven in Figuur 4.3. Het aantal arbeidsplaatsen in de sector neemt toe van 6,3 duizend in 2004 tot 8,3 duizend in 2012. Dat komt neer op zo'n 300 extra arbeidsplaatsen per jaar.

De inkomsten die door de overheid worden gegenereerd door belastingen zullen toenemen van US\$ 16,6 miljoen in 2004 tot meer dan US\$ 27,7 miljoen in 2012. Met name de bedrijfstakken luxe hotels, winkels, restaurants, autoverhuurbedrijven en Vrije Zone zullen een aanzienlijke omzetsijging ervaren. Deze bedrijfstakken zullen gezamenlijk een totaal bedrag van meer dan US\$ 71 miljoen extra omzetten in het jaar 2012 vergeleken met het jaar 2005.

Ter illustratie zal tot slot van deze beschouwing met behulp van het Turistikamodel het effect van toenemende vraag op de bezettingsgraad over de onderzochte periode worden besproken. Vermeldenswaard is dat de bezettinggraden van de verschillende bedrijfstakken in 2004 als referentie worden gebruikt. Dit impliceert dat de toename in de geanalyseerde periode afgezet wordt tegen 2004. Indien de bezettinggraad van luxe hotels in 2004 rond de 60 % ligt, dan vertegenwoordigt een toename van 25% (factor 1.25) bij onveranderde capaciteit een toename van de bezettingsgraad tot 75% ($=1.25 \cdot 60\%$). Uit de analyse van de bezettinggraden in het jaar 2012 zien we dat de bezettingsgraad van luxe hotels in de basisprojectie met 50% toeneemt. Dit betekent dat indien het aantal kamers ongewijzigd blijft, capaciteitsproblemen ontstaan. Daar de bezettingsgraad dan om en nabij de 90% zal komen te liggen, zullen prijsstijgingen onvermijdelijk zijn. Om het geprognosticeerde aantal toeristen te kunnen onderbrengen is het dus noodzakelijk dat in de vernoemde periode voldoende kamers bijgebouwd worden. Momenteel bestaan overigens concrete plannen voor uitbreiding van de capaciteit in de hotelsector. Wij verwachten derhalve geen grote effecten op de prijs van het toeristisch product.

Een andere bedrijfstak die in dit scenario zijn bezetting zal zien toenemen (met ruim 40%) is het restaurantwezen. Indien geen restaurants bijgebouwd worden na 2004 zal de bezettingsgraad in het jaar 2012 boven de 80% komen te liggen, hetgeen eveneens voor een toename van de prijzen binnen deze bedrijfstak zou kunnen zorgen. Soortgelijke gevallen zullen zich voordoen in de bedrijfstakken attracties, Vrije Zone, autoverhuurbedrijven en overig transport. Vermeldenswaard is dat met betrekking tot de bedrijfstak 'overige transport' door de overheid 200 taxiverunningen zijn verleend. Dit impliceert dat een toenemende vraag naar taxidiensten, van meer dan 40%, zal leiden tot hogere prijzen. Bij een dergelijke ontwikkeling in de toeristische sector zou de overheid kunnen overwegen het aantal taxiverunningen uit te breiden.

4.2 Een optimistisch scenario

Voor het optimistische scenario gaan we uit van ontwikkelingen aan de aanbodzijde van de toeristische sector. Aan het scenario liggen enkele sterke veronderstellingen ten grondslag. Ten eerste: alle geplande projecten voor uitbreiding van de accommodatiecapaciteit op het eiland worden gerealiseerd en zijn na oplevering (op 1 januari van het geplande jaar van oplevering) voor 80% bezet door 2 personen die gemiddeld 8 nachten blijven. De bijbehorende instroom wordt evenredig naar huidige marktaandelen over de diverse herkomstgebieden verdeeld. Voor de bepaling van de omvang van de geplande en in

uitvoering zijnde projecten baseren we ons op de 'Room Inventory Forecast' van het CTB.² Deze informatie staat weergegeven in de onderstaande tabel.

Tabel 4.2 Voorspelde groei van het aantal kamers

	2005	2006	2007	2008
in uitvoering	394	290	0	0
in ontwikkeling	0	40	1535	656
Totaal nieuwe accommodatie	394	330	1535	656
Totaal cumulatief	394	724	2259	2915

Bron: CTB, 2005.

Ten tweede: de bezettingsgraad van de huidige capaciteit groeit geleidelijk van 60% in 2004 naar 80% in 2012. Ook hier wordt de instroom evenredig verdeeld over de herkomstgebieden. Alle bovengenoemde instroom is extra. Zij komt boven op de instroom van 2004 die gehandhaafd blijft gedurende de simulatieperiode. Ten derde: de economie vangt de explosieve groei van de instroom in luttele jaren zonder problemen op. De extra vraag levert geen knelpunten op de arbeidsmarkt op, dat wil zeggen aan de extra vraag naar geschoold personeel kan te allen tijde worden voldaan. Wel stijgen de prijzen (4% per jaar) door een opwaartse druk op de lonen als gevolg van het afnemend aantal werklozen. De arbeidsproductiviteit stijgt fors met 2% per jaar, met name door de hogere bezettingsgraad van de huidige capaciteit van de sector. Het cruistoerisme blijft elk jaar met 5% toenemen.

Ook voor dit scenario geldt: het is geen voorspelling, maar het geeft wel een bovengrens aan de mogelijke ontwikkelingen. De kans dat de werkelijkheid dit scenario zal benaderen moet nihil worden geacht.

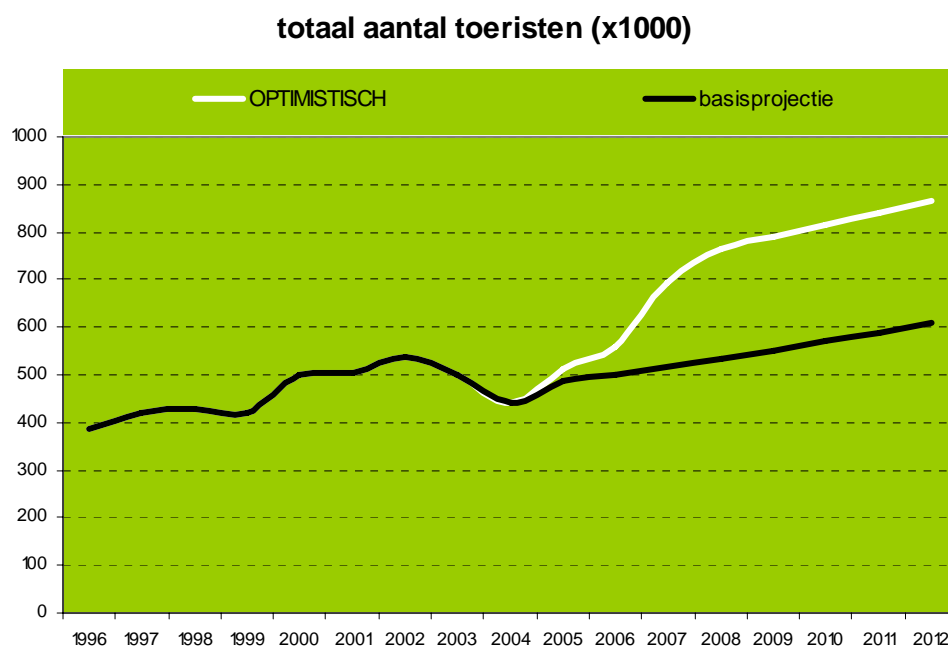
Figuren 4.4 tot en met 4.6 geven de modeluitkomsten weer van instroom, bestedingen en werkgelegenheid in het optimistische scenario, afgezet tegen de basisprojectie. Tabel 4.3 toont de cijfermatige vertaling van het optimistische scenario.

² Zie <http://www.ctb.an>. De schatting van het CTB is bijgewerkt tot 30 juni 2005, en uiteraard aan veranderingen onderhevig. Sommige projecten zullen wellicht later opgeleverd worden dan gepland.

Tabel 4.3 Optimistisch scenario in cijfers

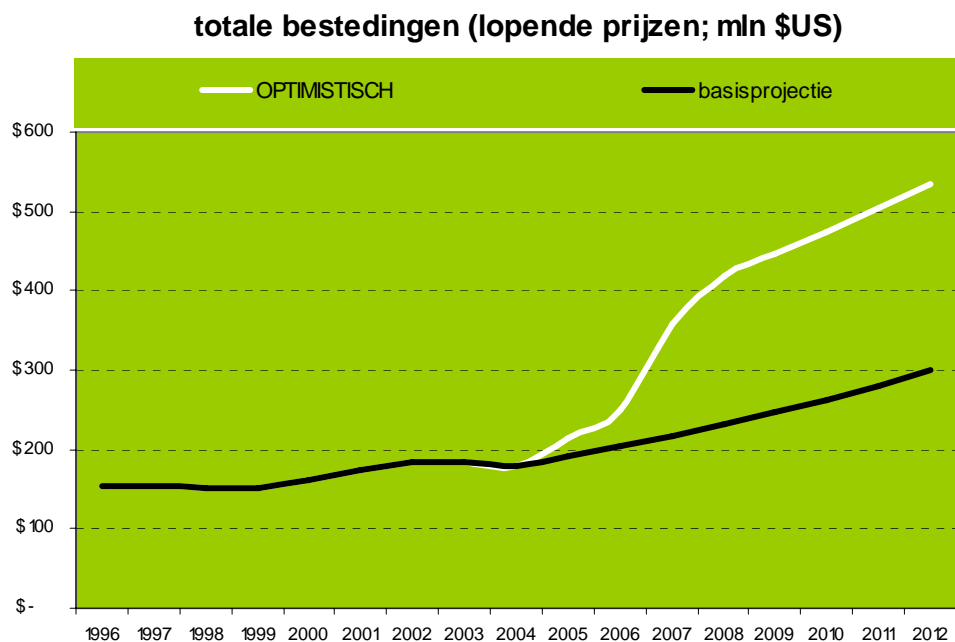
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
inflatie (mutatie per jaar; %)	3,5%	4,0%	4%	4%	4%	4%	4%	4%
arbeidsproductiviteit (mutatie per jaar; %)	1,5%	2,0%	2,0%	2,0%	2,0%	2,0%	2,0%	2,0%
Extra instroom STAYOVER (x1000; cumulatief)								
VS & Canada	8,0	15,1	40,7	52,8	54,8	56,8	58,7	60,7
Nederland	12,6	23,6	63,7	82,6	85,7	88,7	91,8	94,9
Rest Europa	2,7	5,1	13,8	17,9	18,5	19,2	19,8	20,5
Antillen	2,2	4,2	11,3	14,7	15,2	15,8	16,3	16,8
Rest Caribisch gebied	4,6	8,7	23,3	30,3	31,4	32,5	33,6	34,8
Venezuela	4,7	8,8	23,9	30,9	32,1	33,2	34,4	35,5
Rest Zuid-Amerika	2,4	4,4	12,0	15,5	16,1	16,7	17,3	17,8
Rest wereld	0,8	1,5	4,2	5,4	5,6	5,8	6,0	6,2
Instroom CRUISE								
VS	15%	5%	5%	5%	5%	5%	5%	5%
Overig	15%	5%	5%	5%	5%	5%	5%	5%

Bron: DEZ/Turistikamodel (2005)

Figuur 4.4 Optimistisch: totaal aantal toeristen (stayover & cruise) 1996-2012

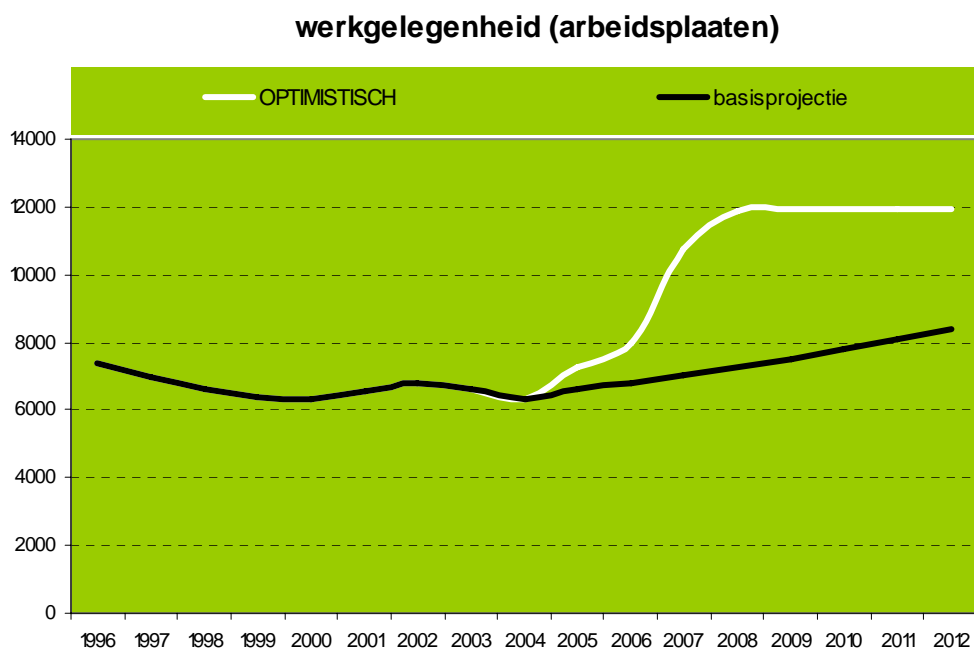
Bron: DEZ/Turistikamodel (2005)

Figuur 4.5 Optimistisch: toeristenbestedingen 1996-2012 (lopende prijzen; mln \$US)

Bron: DEZ/Turistikamodel (2005)

Figuur 4.6 Optimistisch: werkgelegenheid in de toeristische sector 1996-2012

Bron: DEZ/Turistikamodel (2005)

De stroom van toeristen naar Curaçao neemt na 2005, evenals het aantal kamers, sterk toe. Vanaf 2009 zet een gestage groei in, iets hoger dan in de basisprojectie. Uiteindelijk in 2012 komen 870 duizend toeristen naar het eiland. Dat is ongeveer 250 duizend meer dan in de basisprojectie (zie Figuur 4.4). De omzet (zie Figuur 4.5) neemt met een soortgelijk patroon toe. In 2012 besteden toeristen 535 miljoen US\$ op het eiland, dat is zo'n 235 miljoen meer dan in het basisscenario. Tot slot geeft Figuur 4.6 de ontwikkeling van de werkgelegenheid in de toeristische sector weer. Die werkgelegenheid groeit in korte tijd (4 jaren) van 6,3 duizend tot 12,0 duizend arbeidsplaatsen. Daarna houdt de arbeidsproductiviteitsstijging gelijke tred met de groei van de instroom. De explosieve groei betekent dus dat in de komende jaren circa 1500 mensen per jaar aan een baan worden geholpen in de toeristische sector.

4.3 Een pessimistisch scenario

In het pessimistische scenario gaat alles mis wat maar mis kan gaan voor het toerisme op Curaçao. Te denken valt bijvoorbeeld aan:

- negatieve ontwikkelingen in de luchtvaart (bijvoorbeeld: geen luchtverbinding met de VS, wegvallen van concurrentie op het traject Willemstad-Amsterdam; terrorisme);
- een negatieve mediahype in de VS door een vermissing zoals op Aruba;
- een crisis in de relatie met Nederland;
- visumproblematiek met omliggende landen en Zuid-Amerika;
- een terroristische aanslag op een cruiseschip in het Caribische gebied en als gevolg daarvan een totale instorting van de cruisebranche.

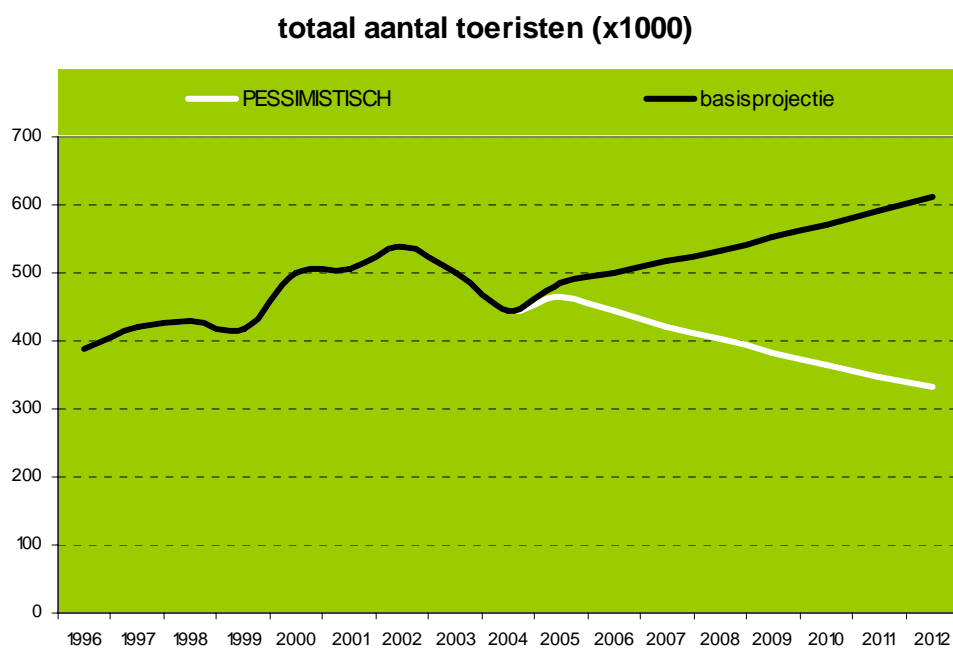
Laat daarbij de euro in waarde kelderen, bijvoorbeeld door stagnatie in het Europese eenwordingsproces en wij hebben voldoende ingrediënten voor pessimistisch scenario. Voor instroomcijfers gaan we uit van de minst gunstige ontwikkelingen in de instroom van toeristen in de afgelopen 40 jaar. Voor de belangrijkste segmenten van de markt (Noord-Amerikanen, Nederlanders, Venezolanen etc.) wordt de groei gelijk gesteld aan de slechtste periode in de achterliggende jaren. De economie op het eiland raakt door het inzakken van het toerisme in een toestand van stagflatie. Er is nagenoeg geen arbeidsproductiviteitsgroei. Wel stijgen de prijzen (3% per jaar) door enerzijds import van inflatie en anderzijds afnemend vertrouwen van producenten en consumenten (met hoge rente tot gevolg). Het cruisetourisme zakt in: het krimpt met 5% per jaar.

Figuren 4.7 tot en met 4.9 geven de modeluitkomsten weer van instroom, bestedingen en werkgelegenheid in het pessimistische scenario, wederom afgezet tegen de basisprojectie. Tabel 4.4 toont de cijfermatige vertaling van het pessimistische scenario.

Tabel 4.4 Pessimistisch scenario in cijfers

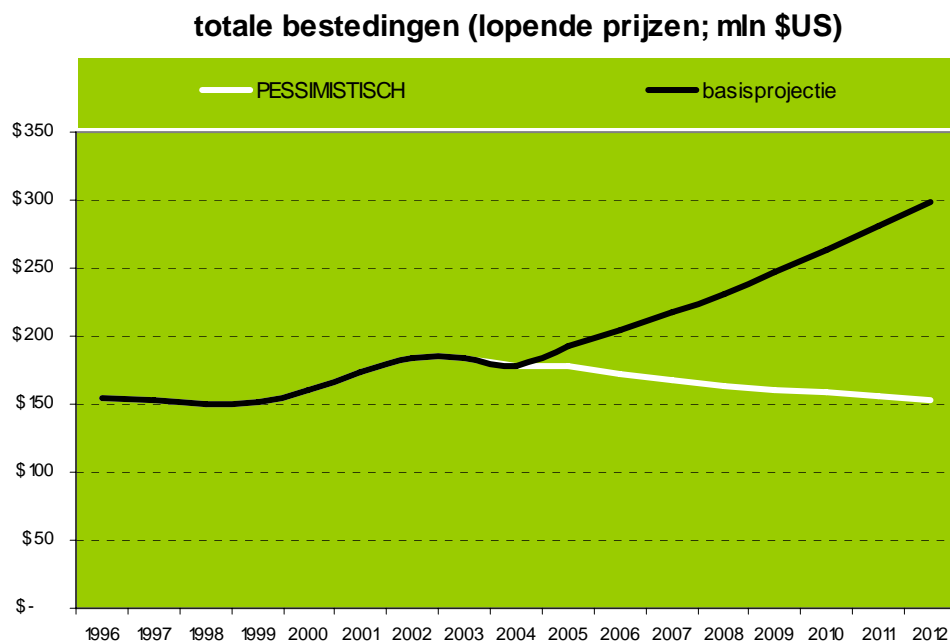
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
inflatie (mutatie per jaar; %)	2,6%	2,1%	2%	3%	3%	3%	3%	3%
arbeidsproductiviteit (mutatie per jaar; %)	0,3%	0,3%	0,3%	0,3%	0,3%	0,3%	0,3%	0,3%
Instroom STAYOVER								
VS & Canada	-10%	-10%	-10%	-10%	-10%	-10%	-10%	-10%
Nederland	-2%	-2%	-2%	-2%	-2%	-2%	-2%	-2%
Rest Europa	-5%	-5%	-5%	-5%	-5%	-5%	-5%	-5%
Antillen	-5%	-5%	-5%	-5%	-5%	-5%	-5%	-5%
Rest Caribisch gebied	-5%	-5%	-5%	-5%	-5%	-5%	-5%	-5%
Venezuela	-2%	-2%	-2%	-2%	-2%	-2%	-2%	-2%
Rest Zuid-Amerika	-5%	-5%	-5%	-5%	-5%	-5%	-5%	-5%
Rest wereld	-5%	-5%	-5%	-5%	-5%	-5%	-5%	-5%
Instroom CRUISE								
VS	15%	-5%	-5%	-5%	-5%	-5%	-5%	-5%
Overig	15%	-5%	-5%	-5%	-5%	-5%	-5%	-5%

Bron: DEZ/Turistikamodel (2005)

Figuur 4.7 Pessimistisch: totaal aantal toeristen (stayover & cruise) 1996-2012

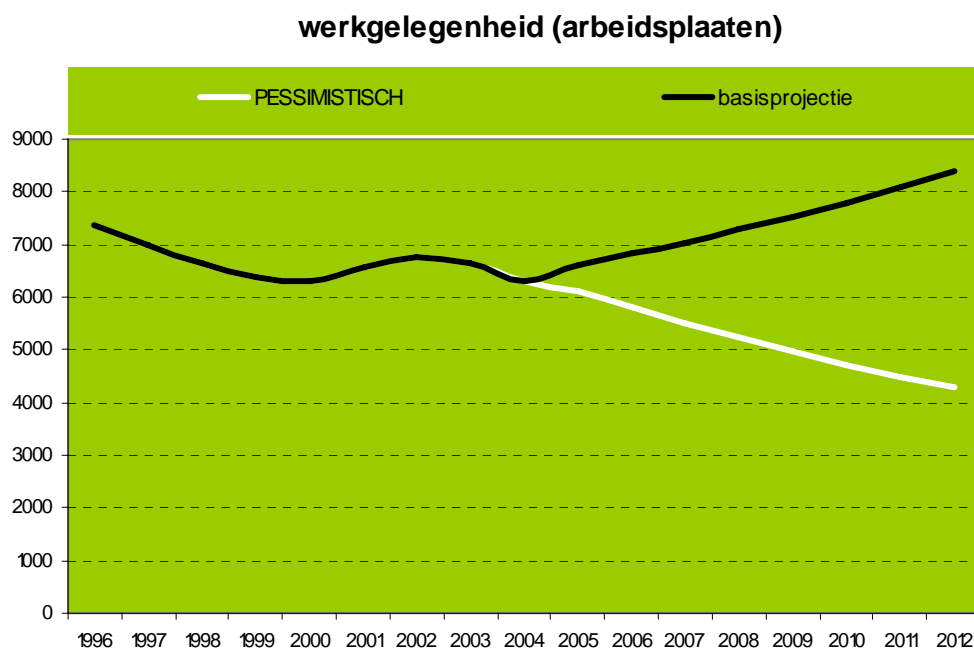
Bron: DEZ/Turistikamodel (2005)

Figuur 4.8 *Pessimistisch: toeristenbestedingen 1996-2012 (lopende prijzen; mln \$US)*

Bron: DEZ/Turistikamodel (2005)

Figuur 4.9 *Pessimistisch: werkgelegenheid in de toeristische sector 1996-2012*

Bron: DEZ/Turistikamodel (2005)

De instroom van toeristen daalt in dit pessimistische scenario tot 330 duizend per jaar en komt daarmee onder het niveau van 1996. Toen bedroeg de instroom 387 duizend. De totale bestedingen komen in 2012 uit op ongeveer 150 miljoen US\$. Dat is vergelijkbaar met het niveau van 1996, met dien verstande dat de sector er 17 jaar geldontwaarding op achteruit is gegaan. De werkgelegenheid in de toeristische sector neemt af van 6,3 duizend in 2004 tot 4,3 duizend in 2012. Dat wil zeggen: elk jaar worden ongeveer 300 mensen werkzaam in het toerisme werkloos.

4.4 Het masterplan

Het masterplan voor de ontwikkeling van het toerisme op Curaçao wordt in detail beschreven in het rapport “*Curaçao tourism development plan 2005-2009*”. Het masterplan wordt getypeerd als een agressievere benadering dan die van de jaren negentig. Door intensieve samenwerking op zeven actiegebieden, waaronder marketing, instituties & organisaties, accommodatie, luchtverbindingen, cruisetourisme, human resources & bewustzijn en financiering krijgt het toerisme op Curaçao een impuls. Het masterplan richt zijn pijlen op een groter aandeel in de Noord Amerikaanse markt. In 2009 prognosticeert men in dit scenario 114 duizend Amerikaanse toeristen op jaarbasis (in 2004 waren dat er 46 duizend). De Nederlandse markt en die van Venezuela worden geconsolideerd met een matige groei van 3%. Ook wordt getracht markten in overig Europa (België en Duitsland) aan te boren.

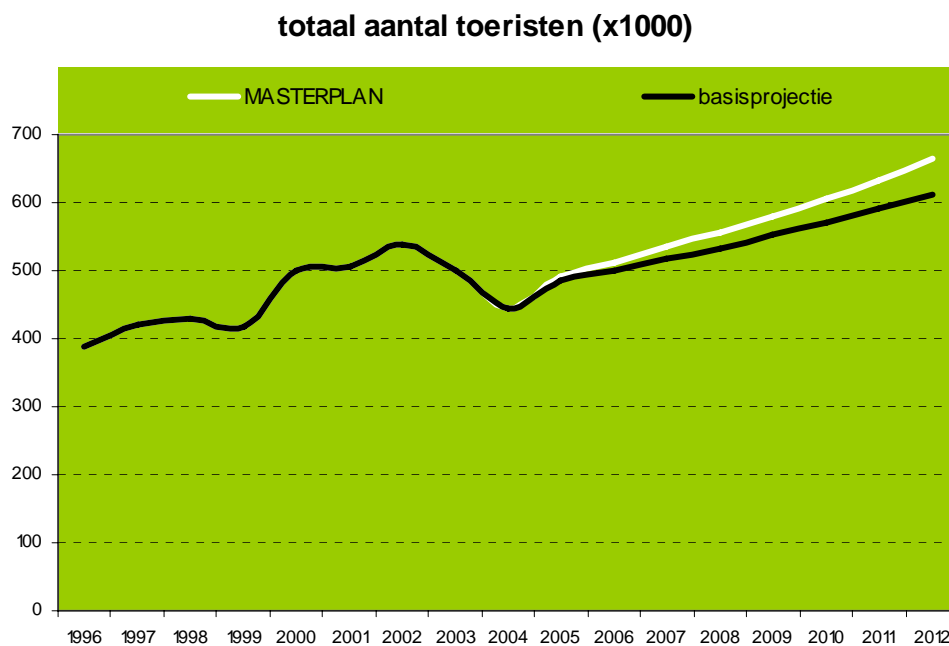
Om het masterplan te kunnen vergelijken met de andere 3 scenario's trekken we het door van 2009 tot 2012. Het masterplan schetst in oorsprong geen economische context. Wij veronderstellen dat de inflatie en arbeidsproductiviteit zich ontwikkelen zoals in ons optimistische scenario. Figuren 4.10 tot en met 4.12 geven de modeluitkomsten weer van instroom, bestedingen en werkgelegenheid in het masterplan, afgezet tegen de basisprojectie. Tabel 4.5 toont de cijfermatige vertaling van het masterplan.

Tabel 4.5 Het masterplan in cijfers (2010-2012 doorgetrokken)

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
inflatie (mutatie per jaar; %)	3,5%	4,0%	4%	4%	4%	4%	4%	4%
arbeidsproductiviteit (mutatie per jaar; %)	1,5%	2,0%	2,0%	2,0%	2,0%	2,0%	2,0%	2,0%
Instroom STAYOVER								
VS & Canada	20%	25%	25%	15%	15%	15%	15%	15%
Nederland	3%	3%	3%	3%	3%	3%	3%	3%
Rest Europa	2%	2%	2%	2%	2%	2%	2%	2%
Antillen	2%	2%	2%	2%	2%	2%	2%	2%
Rest Caribisch gebied	2%	2%	2%	2%	2%	2%	2%	2%
Venezuela	3%	3%	3%	3%	3%	3%	3%	3%
Rest Zuid-Amerika	2%	2%	2%	2%	2%	2%	2%	2%
Rest wereld	2%	2%	2%	2%	2%	2%	2%	2%
Instroom CRUISE								
VS	15%	1%	1%	1%	1%	1%	1%	1%
Overig	15%	1%	1%	1%	1%	1%	1%	1%

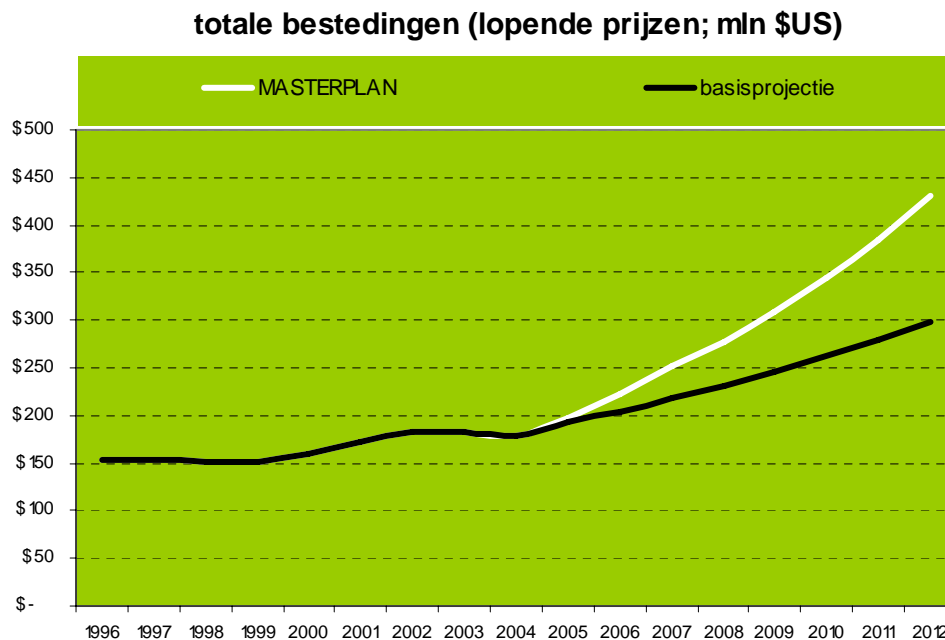
Bron: DEZ/Turistikamodel (2005)

Figuur 4.10 Masterplan: totaal aantal toeristen (stayover & cruise) 1996-2012

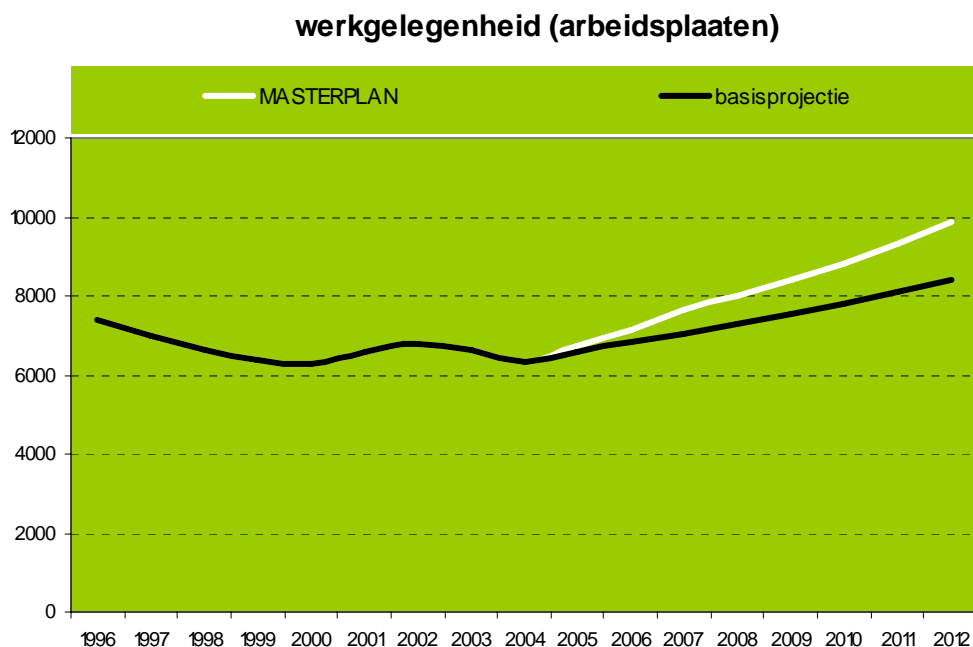

Bron: DEZ/Turistikamodel (2005)

Figuur 4.11 Masterplan: toeristenbestedingen 1996-2012 (lopende prijzen; mln \$US)

Bron: DEZ/Turistikamodel (2005)

Figuur 4.12 Masterplan: werkgelegenheid in de toeristische sector 1996-2012

Bron: DEZ/Turistikamodel (2005)

Het masterplan voorziet een groei van de instroom naar 665 duizend toeristen per jaar in 2012. Dat is ruim 60 duizend (ofwel 10%) meer dan in de basisprojectie (Zie Figuur 4.10). De bestedingen groeien naar 430 miljoen US\$. We zien dat de bestedingen in dit scenario relatief sterker groeien dan het aantal toeristen. Dit kan worden toegeschreven aan het feit dat in dit scenario de instroom van Amerikaanse toeristen meer dan verdubbelt. Deze toeristen geven het meeste uit en dat wordt ook zichtbaar in de totale bestedingen (Figuur 4.11). Uiteraard wordt dat vertaald naar grotere effecten op de werkgelegenheid. De werkgelegenheid als gevolg van het toerisme neemt toe van 6,3 duizend in 2004 tot 9,9 duizend in 2012. Dat betekent dat elk jaar ongeveer 500 mensen extra aan de slag kunnen. Voorts geeft het model aan dat als wij uitgaan van een bezettingsgraad van ongeveer 60% in 2004, de huidige capaciteit niet toereikend is voor de toestroom van toeristen. Omstreeks 2010 zal gemiddeld genomen de capaciteit volledig benut zijn. In de bedrijfstak luxe hotels wordt het plafond al eerder bereikt: 2008. Uiteraard zal voor die tijd al een sterke opwaartse druk op de prijzen ontstaan, die de instroom zal temperen.

Wij concluderen hieruit dat het masterplan een gematigd optimistisch beeld schetst van de toekomstige ontwikkelingen in de Curaçaose toeristische sector. De groei van de instroom is met gemiddeld circa 5% per jaar niet extreem hoog. Wel aan de hoge kant lijkt de groei van de instroom van Noord Amerikanen. Het effect daarvan is duidelijk zichtbaar. Zij brengen zoveel extra bestedingen en omzet met zich mee dat zelfs bij een arbeidsproductiviteitsgroei zoals in de achterliggende jaren van 2% per jaar, de werkgelegenheid jaarlijks met 500 toeneemt. Nader onderzoek naar de vraag of de huidige arbeidsmarkt van Curaçao die arbeidskrachten kan leveren is gewenst. De gevolgen van een knellende arbeidsmarkt voor Curaçao kunnen wellicht met behulp van Curalyse inzichtelijk worden gemaakt. De huidige capaciteit aan de aanbodzijde (met name in de bedrijfstak luxe hotels) is naar alle waarschijnlijkheid niet toereikend om

aan de vraag te kunnen voldoen. De geschetste instroom leidt dan al snel tot prijsstijgingen, die op hun beurt de instroom zullen temperen. De wal keert het schip, zo luidt het gezegde.

5 Vervolg van dit project

Naast alle stappen beschreven in de voorgaande hoofdstukken, staan er nog meer zaken op de agenda die in de nabije toekomst ter hand genomen zullen worden:

- actualiseren van de investeringen binnen de sector,
- interactie inbouwen tussen de vraag- en de aanbodzijde van het model, om zodoende capaciteitsrestricties dynamisch te kunnen modeleren,
- toeristische impact op de resterende sectoren in kaart brengen door middel van een geactualiseerde input-output tabel,
- berekening van een toeristische exportprijsindex voor Curaçao .

5.1 Actualisatie en uitbreiding aanbodzijde

In het optimistische scenario (zie paragraaf 4.2) hebben we al een eerste aanzet gegeven om een scenario door te rekenen waarbij expliciet uitgegaan wordt van de mogelijkheden en beperkingen van de aanbodkant. Aan de hand van een CTB-projectie van de te ontwikkelen en in aanbouw zijnde toeristenaccommodaties tot 2008 berekenen we de maximale groei van het toerisme, rekening houdend met de maximale capaciteit van de Curaçaose hotels en appartementen. Deze analyse heeft echter nog een ad-hoc karakter en zou wellicht integraal opgenomen moeten worden in de aanbodzijde van 'Turistika 2005'. De investeringen binnen de toeristensector zijn op dit moment vaak in vereenvoudigde vorm opgenomen in de aanbodkant van het model. Het is wenselijk om deze kant van het model nog wat verder uit te bouwen, om een realistischer beeld te krijgen van de groeimogelijkheden in de aanbodzijde van de toeristeneconomie. De mogelijkheden hiervoor hangen sterk af van de beschikbaarheid van up-to-date gegevens van bezettingsgraad en geplande investeringen.

5.2 Interactie tussen vraag- en aanbodzijde

In de huidige versie van 'Turistika 2005' levert de vraagzijde van het model input voor de berekeningen aan de aanbodzijde. Nadat de aanbodzijde op bovenstaande wijze geactualiseerd is, wordt het extra interessant om te proberen de aanbod- en de vraagzijde dynamisch op elkaar te laten aansluiten. Dat betekent dat in de aanbodzijde van het model rekening gehouden wordt met de berekeningen aan de vraagbodzijde, terwijl *tegelijkertijd* ook in de vraagzijde van het model rekening gehouden wordt met de berekeningen aan de aanbodzijde. Zodoende wordt het mogelijk dat ontwikkelingen aan de vraagkant de aanbodkant beïnvloeden (bv. sterke groei van het aantal toeristen zal leiden tot extra investeringen, waardoor in latere jaren nog meer groei mogelijk wordt) terwijl tegelijkertijd ook het omgekeerde mogelijk is (bv. door de sterke groei neemt de schaarste aan overnachtingsmogelijkheden toe hetgeen leidt tot prijsstijgingen, waardoor de groei op korte termijn weer wat zal afnemen).

5.3 Input-output analyse voor realistische multiplier

Het is vanzelfsprekend dat de uitgaven van toeristen in Curaçao niet alleen voordelig zijn voor degenen die direct in de toeristische sector werkzaam zijn. Deze uitgaven hebben op een indirecte manier ook impact op andere sectoren van de economie. Als bijvoorbeeld de hotelsector nieuwe hotels wil bouwen profiteert ook de bouwsector daarvan; als minder mensen werkloos worden stijgt de binnenlandse vraag op het eiland omdat de inwoners van Curaçao gemiddeld meer te besteden hebben, etc. Zo'n indirect effect van bestedingen in de toeristensector wordt in de economie omschreven als 'het multiplier-effect van toerisme'. Over de precieze hoogte van deze multiplier is op dit moment weinig bekend, waardoor de discussie over dit onderwerp lastig objectiveerbaar is. In 1992 is voor het laatst, door SEO Economisch Onderzoek, een berekening gemaakt van deze multiplier met behulp van een uitgebreide input-output analyse.³ Het is van groot belang om deze exercitie nogmaals uit te voeren op basis van recentere gegevens. In hoeverre dit mogelijk zal zijn hangt sterk af van de kwaliteit en het niveau van detaillering van de beschikbare gegevens.

5.4 Toeristische exportprijsindex

In de huidige versie van Turistika gebruiken we de algemene Consumenten Prijs Index (CPI) van Curaçao. Het is echter waarschijnlijk dat de prijsontwikkeling voor toeristen anders is dan de algemene prijsontwikkeling: toeristen zullen bijvoorbeeld meer uitgeven aan restaurants en hotels, en minder aan lokaal vervoer. Indien uitgebreide CPI's per sector bekend zijn kan op die manier vrij eenvoudig, aan de hand van het bestedingspatroon dat uit de Expenditure Survey naar voren komt, een Toeristen Prijs Index (TPI) berekend worden. Een andere optie is om de TPI dynamisch in te bouwen in de aanbodkant van het model: wanneer de bezettingsgraad in bepaalde sectoren hoger wordt, zal de TPI ook stijgen. De precieze uitwerking is, wederom, vooral afhankelijk van de beschikbaarheid van gegevens.

³ De uitkomst was destijds 1,78.

Bijlage A – Imputatie leeftijdsklasse 2003

Imputatie leeftijdsklasse noodzakelijk in 2003

Een nadeel van de Expenditure Survey van 2003 is dat de leeftijd van de ondervraagden niet gevraagd is, en derhalve ontbreekt in de dataset van dat jaar. Hierdoor leek het in eerste instantie onmogelijk om een soortgelijke analyse als in 1996 te doen, aangezien één van de belangrijkste verklarende variabelen ontbrak. Dit werd echter opgelost door gebruik te maken van een hulpvariabele. In de databestanden van de jaren 1996 en 1999 werd de variabele “home situation” gekruist met de drie leeftijdscategorieën van het model. Uit deze analyse bleek dat de verdeling van de thuissituatie (alleenwonend, samenwonend, thuiswonend, gescheiden etc.) grote overeenkomst vertoonde met de verdeling over de drie leeftijdscategorieën. Gegeven deze sterke samenhang in de jaren 1996 en 1999 kon voor de personen uit 2003 de leeftijdscategorie toch via imputatie bepaald worden aan de hand van de thuissituatie.

Uit de bestanden van 1996 en 1999 samen komt de volgende tabel:

Tabel A.1 Leeftijdsverdeling per thuissituatie, 1996 & 1999 gecombineerd (rij-%)

	15-30 jr	31-50 jr	51+	Totaal
single/alone	36.95	51.35	11.70	100
single/parents	76.15	22.76	1.08	100
single /friends	53.54	38.58	7.87	100
single parent	25.96	61.06	12.98	100
couple/no family	38.79	54.75	6.46	100
couple/kids < 6	28.38	70.67	0.95	100
couple/school kids	9.99	85.43	4.59	100
couple/kids grade school	2.16	90.09	7.76	100
couple/teenage kids	2.75	68.68	28.57	100
couple/kids left home	0.00	21.56	78.44	100

Gehuwden met jonge kinderen vallen meestal in de leeftijdscategorie 31-50 jaar, soms in de categorie 15-30 jaar, maar nooit in de categorie 51 jaar of ouder. Thuiswonenden vallen voor 76% in de categorie 15-30 jaar en voor 23% in de categorie 31-50 jaar, etc. Deze gegevens zijn vervolgens gebruikt om in het bestand van 2003 de drie leeftijdsklassen te benaderen; in plaats van ‘echte’ dummies met alleen de waarden 0 en 1 zijn variabelen gebruikt met een waarde tussen 0 en 1 overeenkomstig bovenstaande tabel.

Bijlage B - Modelsimulaties

BASISPROJECTIE

Tabel B.1 Basisprojectie: bestedingen naar bedrijfstak (mln \$US)

BASISPROJECTIE	2004	2008	2012	groei/jaar
luxe hotels	30	40	54	8%
standaard hotels	7	9	12	6%
appartementen	4	5	6	6%
restaurants	40	53	69	7%
casino's	8	11	14	7%
attracties	10	13	17	7%
winkelen	30	38	49	7%
vrije zone	21	25	29	5%
autoverhuur	9	12	16	7%
overig transport	3	4	5	7%
overheid	17	22	28	7%
TOTAAL	178	232	299	7%

Bron: DEZ/Turistika (2005)

Tabel B.2 Basisprojectie: werkgelegenheid naar bedrijfstak (arbeidsplaatsen)

BASISPROJECTIE	2004	2008	2012	groei/jaar
luxe hotels	1.461	1.730	2.075	4%
standaard hotels	362	409	468	3%
appartementen	185	209	238	3%
restaurants	1.973	2.298	2.645	4%
casino's	324	380	425	3%
attracties	390	454	522	4%
winkelen	859	980	1.117	3%
vrije zone	598	628	667	1%
autoverhuur	122	142	168	4%
overig transport	41	48	57	4%
TOTAAL	6.314	7.278	8.383	4%

Bron: DEZ/Turistika (2005)

OPTIMISTISCH SCENARIO

Tabel B.3 Optimistisch: bestedingen naar bedrijfstak (mln \$US)

OPTIMISTISCH	2004	2008	2012	groei/jaar
luxe hotels	30	73	93	15%
standaard hotels	7	18	23	15%
appartementen	4	9	12	15%
restaurants	40	92	118	14%
casino's	8	16	22	13%
attracties	10	22	29	14%
winkelen	30	69	88	15%
vrije zone	21	51	64	15%
autoverhuur	9	22	28	15%
overig transport	3	8	10	15%
overheid	17	38	48	14%
TOTAAL	178	419	534	15%

Bron: DEZ/Turistika (2005)

Tabel B.4 Optimistisch: werkgelegenheid naar bedrijfstak (arbeidsplaatsen)

OPTIMISTISCH	2004	2008	2012	groei/jaar
luxe hotels	1.461	2.874	2.863	9%
standaard hotels	362	712	710	9%
appartementen	185	365	363	9%
restaurants	1.973	3.600	3.647	8%
casino's	324	523	546	7%
attracties	390	709	719	8%
winkelen	859	1.606	1.618	8%
vrije zone	598	1.175	1.171	9%
autoverhuur	122	240	239	9%
overig transport	41	81	81	9%
TOTAAL	6.314	11.884	11.958	8%

Bron: DEZ/Turistika (2005)

PESSIMISTISCH SCENARIO

Tabel B.5 Pessimistisch: bestedingen naar bedrijfstak (mln \$US)

PESSIMISTISCH	2004	2008	2012	groei/jaar
luxe hotels	30	26	23	-3%
standaard hotels	7	7	7	-2%
appartementen	4	4	4	0%
restaurants	40	37	35	-2%
casino's	8	8	7	-2%
attracties	10	9	9	-2%
winkelen	30	27	26	-2%
vrije zone	21	19	18	-2%
autoverhuur	9	8	8	-1%
overig transport	3	3	2	-3%
overheid	17	16	15	-1%
TOTAAL	178	164	153	-2%

Bron: DEZ/Turistika (2005)

Tabel B.6 Pessimistisch: werkgelegenheid naar bedrijfstak (arbeidsplaatsen)

PESSIMISTISCH	2004	2008	2012	groei/jaar
luxe hotels	1.461	1.142	912	-6%
standaard hotels	362	301	254	-4%
appartementen	185	163	143	-3%
restaurants	1.973	1.660	1.361	-5%
casino's	324	280	222	-5%
attracties	390	330	272	-4%
winkelen	859	719	593	-5%
vrije zone	598	494	410	-5%
autoverhuur	122	101	86	-4%
overig transport	41	32	26	-6%
TOTAAL	6.314	5.222	4.279	-5%

Bron: DEZ/Turistika (2005)

MASTERPLAN

Tabel B.7 Masterplan: bestedingen naar bedrijfstak (mln \$US)

MASTERPLAN	2004	2008	2012	groei/jaar
luxe hotels	30	53	92	15%
standaard hotels	7	11	17	11%
appartementen	4	5	7	8%
restaurants	40	64	100	12%
casino's	8	13	20	12%
attracties	10	15	24	12%
winkelen	30	45	69	11%
vrije zone	21	26	34	6%
autoverhuur	9	14	23	12%
overig transport	3	5	9	14%
overheid	17	25	38	11%
TOTAAL	178	278	430	12%

Bron: DEZ/Turistika (2005)

Tabel B.8 Masterplan: werkgelegenheid naar bedrijfstak (arbeidsplaatsen)

MASTERPLAN	2004	2008	2012	groei/jaar
luxe hotels	1.461	2.083	2.839	9%
standaard hotels	362	430	511	4%
appartementen	185	198	212	2%
restaurants	1.973	2.504	3.082	6%
casino's	324	416	502	6%
attracties	390	491	600	6%
winkelen	859	1.047	1.254	5%
vrije zone	598	610	621	0%
autoverhuur	122	153	190	6%
overig transport	41	57	75	8%
TOTAAL	6.314	7.990	9.887	6%

Bron: DEZ/Turistika (2005)